

Perekonnanimede seos talu- ja kohanimedega Vigalas

Vigala perekonnanimede panemise vastu äratas minus huvi ajakirjas "Luup" 4.oktoobril 1999. ilmunud Tõnu Hagelbergi artikkel "Eestlase 41 000 liignime". Et mul oli kasutada Mihkel Aitsami käsikirjaline uurimus Vigala kihelkonna ajaloo kohta, mida väsimatult tutvustas mulle ja teistelegi asjahuvilistele tema poeg Mihkel Aitsam juunior, saingi koostada Vigalas pandud perekonnanimede tähestikulise nimekirja, märkides sinna ka talude ja külade andmed. Lisaks tegin nimekirja ka nimegruppide kohta – kui palju nimesid seotud inimeste tegevusaladega, loodusega, tööriistadega ning muidugi taludega, eraldi grupi moodustasid niisugused nimed, millele ei osanud mingit tähendust leida. Uurisin ka Vigala eesnimesid, nende esinemissagedust. Kogu seda tööd tegin lihtsalt naiselikust uudishimust, kuid nüüd oli tänane teema n.ö. sahtlist võtta.

Perekonnanimed said eestlased tänu keiser Aleksander I-le, kes aastatel 1816-1819 vabastas Eestimaa talupojad pärisorjusest, mille järel hakati neile andma ka perekonnanimesid. Enne oli maarahvast eestlastel ainult eesnimi, aadressiks talunimi. Kuna ma viimasel kuul olen Mihkel Aitsami (ratastoolis) palvel uurinud nende eelmiste sugupõlvade vahepealseid elupaiku Vigalas, siinjuures kunagise ühe Wati talu ja hilisema Aitsama talude asukate omavahelist võimalikku sugulust, võin väita, sugulust pole kunagiste 3 Wati talu ega 2 Aitsama talu elanike vahel olnud. Kui Wati Hannus ilmselt enne 1811.a. sai ühe Aitsama renditalu peremeheks, oli ta kohe Aitsama Hannus.

Perekonnanimed olid varem mõisnikel, linnasakstel, pagenuil, ka nekrutiteks võetuil, kes väeteenistusest tagasi tulles kandsid perekonnanimesid, mis oli neile isanimede järgi pandud, näiteks Jürisson, Maddisson, Mikhelson, Tõnisson jne. Vahel kinkis mõisnik matsile eriliste teenete eest vabaduse ning perekonnanime, selliseid oli 700000 eestlasest enne nimereformi vähem kui 5 % (Tõnu Hagelberg). Üheks selliseks näiteks võin tuua oma abikaasa suguvõsa, kus nimi Bergmann oli pandud varem, ka võis pere vabalt ringi liikuda, eesnimi Jüri Jüri p. aga reedab, et tegemist ei olnud sakstega, küllap oldi truult teenitud kuskil mõisas.

O. Wilhelm Masing manitses "Maarahwa Näddalalehes" mitte võtma son-lõpulisi nimesid, vaid võtta neid talude järgi.

Kuidas olid lood Vigalas? Nimesid pandi Suur-Vigala (hiljem Kivi-Vigala), Vana-Vigala, Jädivere ja Päärdu mõisates, kokku 696 erinevat nime, millest kümne aasta eest oli kadunud 521- põhjusteks kahtlemata suur laste suremus, perekonnanime muutus naisliinide kaudu, ka elukoha vahetus, vahepealsed sõjad.

Talude järgi pandi 110 perekonnanime, ehk oleks neid rohkemgi pandud, kuid väga palju oli ühenimelisi talusid, enamus tahtis ikka nn. oma perekonnanime, muidugi oli ka eradeid, kus üks põlvkond võttis ühesuguse nime, kuigi elati täiskasvanutena eraldi taludes või koguni külades. Ka oli rahvastiku arvu suurenedes

moodustunud uued väikekülad,(Wati, Olli, Tamma, Audmeeste jne.), milles ainult 3-4 talu, tihti ühenimelised.

Talude järgi saadi järgmised perekonnanimed : Agardi, Ahkamaa, Aitsema, Allik, Allivere, Arjakas, Audmeeste, Billig (Pillig), Enne, Ester, Haak ,Hak, Haava, Hanso, Hansak, Hatto, Hüübi, Iitsa, Illaste, Ilmandu, Ilmveier, Juhkamaa, Jõeäärse, Jässi, Kaasiku, Kaer,Kaltsu, Kanepi, Kausi, Kaunismaa,Kepp, Kikajon,Kirbu (ka Kirpus), Konnaberg, Koks, Kops, Koru, Kuldja, Kullika, Kumedi, Kärner, Käära, Kõver, Kõverdus,(Kõverdi), Laasi, Lauri, Leiwer, Looritsa, Lõo, Maiste, Matsi, Matsukse, Meelde, Mikkus, Mik, Miks, Mikker,Metsaluse, Mokka,Mäepeal, Naams, Normich (Noormik), Oese, Oti, Paiba, Pais, Pert '(Pärt),Pertlas (Pärtlas), Pesti, Pitka (hiljem Pikani),Pipar, Pondi,Rebas, Rebassov, Rebski,Riimberg,Rõika, Ränga, Saia, Seljamaa, Sildberg, Silla,Siima, Simms, Sinikas, Sipelgas, Sunda, Tani, Tiige, Tikase, Tiits, Tohvre, Tondi, Toom, Thomov,Turtsa, Tõiga, Ussimetsa, Wajaka, Wati,Wiibus, Will, Wimma, Wälja, Õruste. Omamoodi huvitav on mõne perekonnanime saamine, ilmselt oli tegemist väga huumorimeelsete meestega – talu nimi kirjutati targurpidi, nii saadi Pallo talust nimi Ollap, Lasi talust Isal,Mägi talust Igem, Kitse talu perest Itsekid.

Ma ei tea, kui vana on sõna “lokaal” kuid Kõrtsi sauna elanikud said perekonnanimeks Lokaal.

Kohanimede järgi pandud nimesid võiks olla 36,kui arvestada talude ja külade nimesid ning looduslikke asukohti : Allik,Jõeauk, Jõeäärse, Kamarik, Kaunismaa, Kopli, Kraavi, Kuusikus, Kungasmaa, Laanesoo, Laasi, Laan, Lepik, Lillesmägi, Loik, Metsalu, Milliauk,, Mäepeal, Männik, Mägi, Ojaksu, Pais, Pallase, Raba, Raiendik, Silla, Tiige, Tollisoo, Tõrvamäe, Tänav, Ussimetsa, Uusimaa, Wiltumäe, Wolga, Wälja, Seljamaa. Nendest nimedest on mind eriliselt huvitanud Volga - see on ju Vene jõe nimi. On omamoodi huvitav, et nimede eestistamisel võtsid Wolgad endale nimeks ka n.ö. vesiseid nimesid – Sildoja,Kallaste ja Kasari. Tean, et üks õpilane on teinud Volgade sugupuust uurimise, palusin seda näha, kuid sugulased keeldusid, et olevat tegemist siiski väga isikliku materjaliga. Huvitav, õpetaja Raplas tohib lugeda, mina Vigalas mitte. Et aga tean, mida isiklikku või mitteisiklikku on selle perega seotud, saan neist aru, paljudest asjadest ehk ei tahetud kirjutada, millest Vigalas teatakse ning mida tean minagi. Mind siiski huvitab nime päritolu.

Kui avanes võimalus tutvuda “Saagaga”, avastasin,et Mihkel Aitsami perekonnanimede panemise loetelu Vigala kiriku meetrika andmetel ei lange alati kokku perekonnanimede panemise protokolliga. Põhjus on kahtlemata väga lihtne ja inimlik -kirikuraamatutes oli kasutusele võetud ka hiljem moodsamaks muudetud nimesid, ka nimede parandatud variante. Näiteks Naravere külast Tondi talust Vänglasse Torgu tallu väimeheks läinu perekonnanimeks sai Tondi nagu endises kodutalus, kuid hiljem on tema nimeks Liedenberg, kelle tütar abiellus Eiseniga Paljasmaa külast, Eisenist oli aga saanud vahepeal Eisenschmidt, hiljem eestistamise käigus muutusid nimed jälle, Liedenbergist sai Liitmäe, M.J. Eisen loobus pikast peenest nimest varakult. Tanist oli saanud Tanneberg, eestistamise käigus Taniste.

Perekonnanimede eestistamine puudutas kohanimedega seotult panduid vähe, kui aga oli mitmetel ümberkirjutamistel nimekuju moondunud, sooviti lihtsalt grammatiliselt õigeid nimesid. Oli muidugi ka erandeid, kellele endine perekonnanimi ei meeldinud. Näiteks üks Ottidest leidis, et Laanemets on palju ilusam nimi, Tohter, kelle nimi oli kunagi moonutatud Tohverist, võttis uueks nimeks Raid.

On ka näiteid, kus talule andis nime uus peremees – kunagi asus (või toodi) Vigalasse mees nimega Nikolaus Klimentsov, eesnimena on mõnes kohas kasutatud Nikolai, kuid Nikolaus oli ilmselt tuntum. Nikolaus kosis Kepi talust naise ning läks sinna elama ning rahvasuus, hiljem ka talude nimekirjades sai Kepi talust Laose talu, küllap oli Nikolause nime rahva suus lühendatud.

Tänase kohanimepäeva ühe teema, nimelt kohanimede rändamise kohta on mul tuua huvitav näide. Nimelt tühjenes kunagine Vigala Põhjasõja ja katku tagajärjel tunduvalt, mistõttu Üxsküllidel, kel oli mõisaid üle Eesti ja Liivimaa, tuli tuua neist Vigalasse uusi talupoegi. Nii toodi Mõnistest ka Perro (Pääro, Peru) Jüri, kes ise ja kelle arvukad järeltulijad osutusid väga andekateks ja ettevõtlikeks, pidasid väarikaid ameteid ning perekonnanimede panekul said kohe saksiku nime – Gildemann. Talu hakati ammu enne seda kutsuma uue peremehe nime järgi ning kui Peru talu lähedusse ehitati koolimaja, nimetati sedagi kohe Peru kooliks. Kuigi kool põles mitu korda, vahetas asukohti, jäi ta ikka Peru kooliks kuni viimase põlemiseni 1969. a. Kui ma hakkasin uurima oma isapoolset suguvõsa, kes on siiani selgunud andmetest pärit ka Harglast Saru vallast, leidsin sealt kirikuraamatuid arvukalt Päärosid, Perrusid ning minu üllatus oli suur – Vigala Peru kooli nimi oli rännanud siia Eestimaa teisest otsast!

Viimase kümne aasta jooksul, mis käesoleva töö esialgse variandi tegemisest möödunud, on kunagiste talu- ja kohanimede järgi pandud perekonnanimede arv Vigalas veelgi vähenenud, praegu on 18 pere nimed kunagiste kohanimede järgi säilinud. Kui naised võiksid kanda topeltnime, nimelt neiupõlvenime, oleks neid nimesid hulga rohkem. Aga üks Vigalast on ka mujale mindud, oma kunagise kohanimedega seotud nime on vägagi tuntuks teinud näiteks Aitsamid, autokütuse kasutamise juhtnõore tervele vabariigile jagav Mihkel Naams, kunagi Plaanikomitees töötanud Arno Kaer, nüüd agar kodu-uuriija, kui talle aga sobiv teema kätte anda ja veidi tagant tõugata. Üks arvukatest Tohvrite järglastest on Ameerika mandril ülikooli professor.

Kohanimede uurimist on tehtud Vigalas mitmes külas seoses külade juubelite ja kokkutulekutega, neis on päris huvitavaid ja põhjalikke andmeid talude ja nende elanike kohta, fotosid taludest. On tehtud sugupuude uurimusi, kuid kõik nad on üliväikeses tiraažis ning seetõttu raskesti kättesaadavad. Uurimist raskendab ka asjaolu, et palju vajalikke andmeid saab ainult arhiividest, neisse minek on tülikas ning ka kallis.